

УДК 343.98

САМОХІН О.Ю., здобувач кафедри кримінального процесу і криміналістики
Академії адвокатури України

КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ФОРМУВАННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ЯКІ ДІЮТЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО НАРКОБІЗНЕСУ

Анотація. Досліджено закономірності формування й функціонування організованих злочинних угруповань, які діють у сфері незаконного наркобізнесу. Зосереджена увага на особливостях структури, організаторах злочинної діяльності, розподілі прибутків від наркобізнесу.

Аннотация. Исследованы закономерности формирования и функционирования организованных преступных группировок, которые действуют в сфере незаконного наркобизнеса. Сосредоточено внимание на особенностях структуры, организаторах преступной деятельности, распределении прибылей от наркобизнеса.

Summary. The regularities of formation and operation of organized crime groups that operate in the field of drug trafficking. Concentrated on structural features, the leaders and organizers of criminal activity, the distribution of profits from drug trafficking.

Ключеві слова: наркотичні засоби, протидія незаконному наркообігу, незаконний наркобізнес, розслідування незаконного наркобізнесу

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із науковими практичними завданнями. Злочини, у сфері обігу наркотичних засобів вчинюються переважно організованими групами в більшості регіонів України. Зростання кількості наркоманів призводить до активного формування наркобізнесу як основної ланки організованої злочинності. В останні десятиліття помічене удосконалення професіоналізму й організованість злочинців у сфері незаконного наркообігу, цьому сприяють зв'язки між вітчизняними та зарубіжними злочинними угрупованнями, близькість України до азіатських країн-виробників і європейського ринку збуту. Одним з основних завдань криміналістики є розробка найбільш ефективних методів, засобів і прийомів розкриття та розслідування злочинів у сфері наркобізнесу. Успішне розслідування діяльності учасників організованої злочинної групи у сфері незаконного наркобізнесу неможливо без пізнання закономірностей їх поведінки, а для цього необхідно мати уявлення про закономірності процесу формування й функціонування таких угруповань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Недостатня кількість у вітчизняній криміналістиці прикладних розробок проблеми розслідування незаконного наркобізнесу, відповідних рекомендацій для практики, обмежує можливість правоохоронних органів у проведенні на належному рівні змістовної протидії таким злочинам. Окремі проблеми розслідування таких злочинів були в центрі уваги науковців, про що свідчать публікації вітчизняних та зарубіжних криміналістів В.М. Бикова, В.К. Весельського, С.О. Данільяна, Г.М. Меретукова, В.В. Трухачова, О.В. Одерія, Л.Г. Шарай, М.Г. Шурухнова та ін. Однак у працях названих авторів питання формування та функціонування злочинних угруповань у сфері незаконного наркобізнесу не розглядалися або розглядалися фрагментарно.

Метою статті є дослідження сучасних закономірностей формування й функціонування організованих злочинних угруповань, які діють у сфері незаконного наркобізнесу. При цьому зосереджена увага на особливостях структури, лідерах та організаторах злочинної діяльності, розподілі прибутків від наркобізнесу та інших подібних проблемах.

Виклад основних положень. Аналіз наукових джерел щодо злочинів організованих груп дає можливість констатувати, що в юридичній літературі для їх класифікації, більшість науковців використовують такі підстави: наявність або відсутність попередньої згоди про вчинення злочину, стійкість та згуртованість [5, с. 44 – 57]. Немає однозначного підходу до ознак організованої злочинної групи. Так, О.І. Гуров, виділяє такі ознаки: суворі “ієрархія”, тривале існування, заняття злочинною діяльністю як “бізнесом” [3, с. 297].

Більш чітко ознаки організованих злочинних груп виділяє В.Т. Контеміров: а) наявність специфічних організаційних і виконавчих структур, чітко сформована внутрішня ієрархія, спрямованість умислу членів групи на злочинну діяльність постійного характеру, наявність суворої дисципліни, системи заохочень і санкцій, їх практична реалізація; б) законспірований, планований характер злочинної діяльності, чіткий розподіл ролей, функцій, орієнтація членів на спеціалізацію, прагненням до отримання максимальних доходів; в) існування лідера, що має значний авторитет у злочинному світі або користується підтримкою “авторитетів” із кримінального середовища; г) використання сучасних технічних засобів, транспорту, зброї; д) вжиття членами групи заходів з метою нейтралізації форм соціального контролю, цілеспрямована розробка заходів протидії правоохоронним органам, корумпування; є) прагнення до розширення сфери діяльності і впливу в масштабах регіону; ж) наявністю великих сум коштів для відтворення злочинної діяльності, матеріальної підтримки членів груп, злочинних угруповань та організацій; з) прагненням до встановлення міжрегіональних зв’язків [6].

На думку В.М. Бикова, існують такі загальні закономірності формування й функціонування злочинних груп: 1) добровільність об’єднання; 2) мета об’єднання – спільна злочинна діяльність; 3) розвиток від простих об’єднань до груп більш високого рівня; 4) поступове розширення злочинної діяльності в часі й у просторі; 5) формування внутрішньої психологічної й функціональної структур; 6) розвиток тенденцій до поступової заміни емоційних відносин діловими; 7) дія двох протидіючих сил усередині групи [1, с. 14].

Науковець О. І. Романов, додатково виділяє як закономірності формування й функціонування злочинних угруповань перехід до більш тяжких злочинів, і вважає, що мета об’єднання в угруповання й злочинна діяльність – дві різних закономірності [9, с. 14].

Злочинна діяльність не може бути метою об’єднання групи, тому що є засобом досягнення мети, тому дану закономірність варто викласти в такій редакції – мета об’єднання групи одержання значного прибутку, за допомогою злочинної діяльності.

Запропонований вище перелік закономірностей можна доповнити такими: 1) по мірі розширення злочинної діяльності й збільшення нелегального прибутку, група прагне до її легалізації й законного економічного використання; 2) по мірі розвитку групи її керівники прагнуть до встановлення економічного й політичного контролю над регіоном де діє група й одержання контролю над правоохоронними органами [8, с. 305 – 309].

Зазначені вище закономірності простежуються й у формуванні та функціонуванні злочинних груп у сфері незаконного наркобізнесу. Розглянемо більш детально загальні закономірності формування злочинних угруповань. На перше місце В.М. Биков поставив добровільність об'єднання. На наш погляд, така закономірність існує й при виникненні злочинних груп, які займаються незаконним наркобізнесом. Об'єднання людей у таку групу відбувається добровільно, але мотиви, які спонукали їх до цього, бувають різними. Найпоширенішими є корисливий і наркотичний мотиви, а також група мотивів, пов'язаних із залученням осіб у вживання наркотичних засобів [10, с. 40].

Вивчення судової та слідчої практик дає можливість відзначити, що в ряді випадків при втягненні осіб у злочинні угруповання використовуються методи фізичного або психологічного примусу, у тому числі й приховані. Наприклад, по одній із кримінальних справ, організатор групи, для її згуртування й залучення нових учасників, використовував погрози й створення «боргової» залежності. Організовані групи, які спеціалізуються на незаконному наркобізнесі, для залучення осіб, необхідних для злочинної діяльності, використовують усі засоби, починаючи від банального підкупу, до різних, часом складних, комбінацій, або фізичного примусу. Як правило, коли особа цікавить таку групу і при цьому відмовляється від винагороди, цілеспрямовано створюються умови, які змушують останню змінити своє рішення. З цією метою використовують шантаж, погрози фізичною розправою над особою або її близькими, нерідко неприховане насильство. Є випадки коли злочинці спочатку ставлять дану особу в певну залежність, наприклад, дають в «борг» значну суму грошей, а потім організують її викрадення й т. ін., використовують наркотичні засоби, для створення наркотичної залежності.

Необхідно відзначити, що навіть використання вказаних методів втягнення особи в злочинне угруповання залишає їй можливість вибору, а, отже, повинне розцінюватися як добровільне, за винятком випадків, прямо передбачених законом. На даному етапі своєї діяльності злочинні угруповання аналізованого виду в цілому відповідають ознакам, притаманним організованим злочинності. Те, що вони не можуть експлуатувати безпосередньо, піддається корупції; те, що безпосередньо не піддається корупції, піддається знищенню [8, с. 296].

Метою об'єднання людей у злочинні угруповання, які діють у сфері незаконного наркобізнесу є одержання значного прибутку. Злочинна діяльність такої групи на початковому етапі може носити вузько спеціальний характер. Так, наприклад, злочинні угруповання можуть створюватися для здійснення однієї або декількох операцій: а) виготовлення, вироблення, викрадення наркозасобів або культивування наркомістких рослин, з наступною передачею такого засобу іншим групам і особам; б) транспортування наркозасобів з одного міста (країни) в інші (тобто коли члени групи отримують наркозасіб у виготовлювача й переправляють у регіон, де існує попит, і продають усю партію оптом); в) створення системи роздрібного збуту наркозасобів, мережі кубел для споживання таких засобів і т. п. (тобто придбання значної партії наркозасобу, його розфасовка й збут безпосередньо споживачам і т. п.).

Проведене вивчення кримінальних справ, порушених за фактом незаконного наркообігу вчиненого організованими групами, дозволило виявити низку закономірностей. Більша частина виявлених груп спеціалізуються на розфасовці й роздрібному збуті наркозасобів. У близько половини вивчених груп, їх учасники самі наркозасоби не вживали, і брали участь у злочинній діяльності виключно з метою збагачення. В інших випадках, один або кілька учасників групи вживали наркозасоби, і збут використовувався як засіб фінансування власної наркотичної залежності.

Необхідно відзначити, що на формування й функціонування злочинних угруповань, впливають вид наркозасобів, який вони поширюють, і етап незаконного наркообігу, на якому вони спеціалізуються. При цьому угруповання можуть початково створюватися для здійснення усього циклу незаконного наркообігу, включаючи й формування системи «відмивання» отриманого доходу від такої злочинної діяльності. Крім того, у сучасних умовах, організовані злочинні угруповання прагнуть взяти під контроль усю дохідну злочинну діяльність, яка здійснюється на контрольованій ними території. Таким чином, у сферу незаконного наркобізнесу може увійти вже сформована злочинна група, яка раніше спеціалізувалася на вчиненні інших злочинів. Така група зазнає незначною трансформації, пов'язаної зі специфікою незаконного наркобізнесу. Як правило, у таких групах створюються додаткові структури, які займаються тільки цією діяльністю, або контролюють незаконний наркобізнес на “своїй” території, шляхом одержання певної частки прибутку з кожної значної партії.

Злочинні угруповання, які створюються виключно для вживання наркозасобів, виконують, як правило, дії, спрямовані на придбання таких засобів і їх вживання членами групи, вони не прагнуть до отримання значного прибутку, тому наркозасоби здійснюють обіг виключно усередині такої групи. Втягуючи нову особу до вживання наркозасобів, члени такої групи прагнуть знайти нове джерело фінансових надходжень для усієї злочинної групи. Нерідко такі угруповання вчиняють корисливі й корисливо-насилені злочини з метою отримання коштів для придбання наркозасобів і, як правило, такі угруповання не прагнуть до розвитку. У слідчій та судовій практиці групи наркоманів зустрічаються в основному по справах, пов'язаних з утриманням кубел для вживання наркозасобів.

На формування злочинних угруповань, які діють у сфері незаконного наркобізнесу істотний вплив чинять особисті некримінальні зв'язки. Близько третини вивчених груп, які займаються збутом наркозасобів, складали угруповання, які об'єднували близьких родичів (мати й дочка, чоловік і дружина, батьки і їх діти, у тому числі малолітні, брати й сестри й т.д.). Найбільш складними для розслідування є кримінальні справи, пов'язані з етнічними угрупованнями (циганів, таджиків, азербайджанців, узбеків, чеченців, негійців), у яких крім злочинних, існують дуже сильні родинні зв'язки, встановлення яких ускладнюється мовним бар'єром. При дослідженні значну частину складали групи, учасники яких раніше підтримували особисті некримінальні зв'язки (колишні товариші по роботі, які проживають в одному будинку, знайомі по спільному проведенню часу й т. ін.). Учасники таких угруповань мотивуючи перший епізод злочинної діяльності, вказували на прагнення поправити своє матеріальне становище за рахунок здійснення однієї операції з наркозасобами.

Проведене вивчення кримінальних справ, опитування працівників правоохоронних органів дозволяють встановити механізм формування аналізованих злочинних угруповань. Так, на початковому етапі вирішальну роль відіграють особисті взаємини учасників, і наявність початкових коштів. Спершу характер кримінальних зв'язків носить договірний характер, тобто один (декілька) учасників групи зобов'язуються знайти й доставити партію наркозасобів, а інші забезпечити її реалізацію. Ініціатором створення такого злочинного угруповання може бути особа, яка має зв'язки із джерелом надходження наркозасобів і початкові кошти, вона на початку виступає в ролі лідера. Умовою виникнення такого угруповання є наявність початкових коштів в одного з її учасників, або колективних. Такі кошти необхідні для придбання першої партії наркозасобів і організації її доставки. У низці випадків початкові кошти отримуються в результаті іншої злочинної діяльності, нерідко корисливо-насиленої. Як правило,

при передачі наркозасобів усередині групи, від одного учасника до іншого, розрахунки здійснюються відразу, при цьому частка прибутку кожного пов'язана зі збільшенням вартості партії.

Загальновідомо, що вивчення злочинної діяльності угруповань, які діють у сфері незаконного наркобізнесу, утруднено внаслідок специфіки вчинених ними злочинів. У ході досудового слідства, як правило, встановлюється й доказується тільки той епізод злочинної діяльності, по якому вилучені наркозасоби, попередня злочинна діяльність практично не доказується. Це пов'язане із усталеною практикою, відповідно до якої основним доказом незаконного наркобізнесу є висновок експерта, про віднесення певних речовини до наркозасобів, а отже, може бути доказаний тільки епізод, відповідно з яким вилучені такі засоби. Тому вирішальне значення має якісне оперативне документування фактів злочинної діяльності учасників угруповання й тактично грамотне використання результатів оперативно-розшукової діяльності в якості доказів по кримінальній справі.

Зрозуміло, що прагнення злочинного угруповання збільшити розмір одержуваного прибутку змушує його розширювати й удосконалювати свою злочинну діяльність, однак збільшення кількості операцій з наркозасобами й обсягу обігу підвищує не тільки розмір прибутку, але й ризик викриття такого угруповання. Останнє змушує його членів розвивати організаційну структуру й спеціалізацію, використовувати певні технічні засоби, втягувати у злочинну діяльність нових членів, проводити розвідувальну й контррозвідувальну діяльність на протидію правоохоронним органам.

Науковець В.Г. Лукашевич справедливо підсумовує, що успішна злочинна діяльність групи й властиве людині прагнення до збільшення прибутку є основою розвитку злочинних угруповань від нижчих форм до вищих, тому не випадково закономірністю формування й розвитку злочинних груп виділяють їх еволюцію [7, с. 15].

Вивчення матеріалів оперативно-розшукової діяльності свідчить про те, що при викритті злочинного угруповання, яке займалося незаконним наркобізнесом, його розвиток і існування припиняються тільки у випадку виявлення й притягнення до кримінальної відповідальності усіх основних членів. Якщо на волі залишається кілька активних членів групи, вона як правило відроджується по новому за участю нових членів. Якщо є злочинне угруповання не виявляється правоохоронними органами, і його діяльність по незаконному наркобізнесу є успішною, то учасники такого угруповання будуть прагнути, не тільки розширити, але й більш ефективно використовувати свої можливості. Організатори (лідери) такого угруповання, після вчинення перших злочинів, аналізують отриманий злочинний досвід і відповідним чином коректують свою діяльність. Розвиток злочинного угруповання інколи пояснюють “боротьбою за виживання”. Кожний вчинений групою злочин, відповідно до закономірностей виділених криміналістикою, залишає сліди в навколишньому середовищі, які можуть бути виявлені й використані правоохоронцями, і, тим самим, збільшує ймовірність викриття такого угруповання. За таких умов найменша помилка, допущена учасником угруповання може призвести до викриття усієї злочинної групи. Тому для продовження злочинної діяльності група змушена розвиватися, удосконалюючи не тільки методи злочинної діяльності але й структуру. Тільки у цьому випадку в неї є шанс уникнути викриття за раніше вчинені злочини. Зі зростанням кримінальної кваліфікації підсилюється кримінальна активність злочинного угруповання [4, с. 79]. Розвиток структури злочинного угруповання призводить до його переходу від нижчих форм (випадкової злочинної групи або “компанії”) до організованих форм (організованого злочинного угруповання).

На початковому етапі існування злочинного угруповання, яке займається незаконним наркобізнесом, його чисельність становить від двох до чотирьох осіб, і у злочинній діяльності беруть участь усі його члени. По мірі розширення зв'язків у середовищі наркоманів, встановленні системи оплати й забезпечення безпеки, до здійснення найнебезпечнішої частини операції – зберігання або безпосередньої передачі партії наркозасобів покупцеві залучають наркоманів, які “працюють” або за плату, яку їм виплачує група, або беруть “комісійні” у вигляді частини переданих наркозасобів з покупця.

Злочинні угруповання, які сформувалися спочатку тільки для однієї операції, поступово розширюють сферу своєї кримінальної діяльності, втягуючи нових учасників. При цьому рядові учасники попереднього складу угруповання, відіграють роль лідерів, кожний з яких формує свою групу. При цьому вони зберігають свої попередні зв'язки, чим створюється складне злочинне угруповання, структура якого нагадує піраміду або павутину, у центрі якої перебуває організатор угруповання. У злочинних угрупованнях, які займаються незаконним наркобізнесом, не існує твердого контролю виникнення «нових елементів», якщо тільки їх лідери не намагаються піднятися вище у вже існуючій ієрархії.

Як правило розвиток злочинного угруповання призводить до формування внутрішньої психологічної й функціональної структур. Як вже відзначалося, членів злочинного угруповання поєднує прагнення до значної матеріальної вигоди, але з іншого боку, над групою постійно висить страх викриття, підкріплений страхом відповідальності за вчинені злочини. Страх породжує недовіру, а коли погроза викриття стає реальною, то злочинне угруповання може припинити на певний час свою кримінальну діяльність і розпастися, що на практиці практично не відбувається. Успішна злочинна діяльність угруповання призводить до утворення внутрішньої психологічної структури, у рамках якої складаються певні, схвалені всіма членами групи правила поведінки й критерії оцінки. Основне правило поведінки членів злочинного угруповання, з яким найбільш часто доводиться зіштовхуватися правоохоронним органам – «закон мовчання», тобто відмова обвинувачуваного від дачі показань щодо себе, злочинної групи, її діяльності і свої ролі. Можуть існувати й інші правила, які стосуються поведінки учасників групи в побуті, при вчиненні злочину, при розподілі прибутку, контактах з членами інших злочинних угруповань та ін.

Дотримання внутрішніх правил забезпечується примусом та страхом. У злочинних угрупованнях, як правило, за порушення прийнятих норм поведінки встановлюється одне покарання – смерть винного. І чим вищий рівень розвитку групи, тим жорсткіше покарання, яке може поширюватися на членів родини винного й, одночасно, використовуватися як засіб залякування для інших членів групи. Розвиток психологічної структури злочинної групи призводить до поступової заміни прийнятих у суспільстві норм і інтересів на вузько групові, що призводить до зміни соціальної орієнтації її членів, і робить їх ще більше небезпечними для суспільства. Злочинна група стає референтною для її учасників [2, с. 23 – 24].

З розвитком психологічної структури угруповання розвивається і його функціональна складова. В ньому з'являється лідер, який, як правило, має певні риси характеру й організаторські здібності. Поява лідера і його визнання усіма членами угруповання призводить до підвищення якісного розвитку психологічної й функціональної складової угруповання. На лідера покладається не тільки керівництво, але й охорона групових інтересів. Як правило, у злочинних угрупованнях саме лідер має прямий вихід на джерела надходження наркотичних засобів і організовує їх поставки.

Як вже відзначалося, злочинні угруповання можуть виникати на будь-якому етапі незаконного наркобізнесу, і спочатку є ланцюжком по передачі наркозасобу. Основним завданням такої групи є доставка наркозасобу до місця збуту й отримання прибутку за рахунок різниці у вартості. Дещо іншу структуру мають угруповання, які спочатку сформувалися для незаконного наркобізнесу, вони будуються за принципом піраміди, наркозасоби рухаються від вершини до низу, поступово розбиваючись на дрібніші партії, і в остаточному підсумку споживачеві пропонують вже розфасовані разові дози наркозасобів. Прибуток отримується за рахунок різниці оптової й роздрібною цін, а також «недоваги» наркозасобів або введення до них дешевих сторонніх домішок.

Як показує вивчення матеріалів оперативно-розшукової діяльності в угрупованнях, які спеціалізуються на збуті наркозасобів, чітко проявляються організуюча й координаційна функції лідера. Як правило, саме лідер злочинного угруповання встановлює кримінальні зв'язки, як із джерелом одержання оптових партій наркозасобів, так і з існуючими угрупованнями, які контролюють територію, на якій діє група.

Структура злочинних угруповань, які займаються незаконним перевезенням наркозасобів, майже не залежить від якостей особового складу. За такі злочинні дії затримуються представники усіх верств. Однак особисті якості учасників істотно впливають на їх місце в структурі злочинного угруповання, характер дій з наркозасобами, і способи їх приховування. Так, для транспортування наркозасобів використовуються власники й водії транспортних засобів, особи, які мають можливість вільного переміщення, як у межах України, так і за кордоном.

Формування й подальший розвиток психологічної й функціональної структур злочинних угруповань неминуче призводить до зміни взаємин їх учасників. Поступово особисті зв'язки й стосунки, які сприяли об'єднанню осіб у групу, поступаються діловим стосункам, пов'язаним зі злочинною діяльністю. Страх за свою безпеку й прагнення до прибутку підпорядковують собі емоційні стосунки членів угруповання. Специфіка незаконного наркобізнесу, у цьому випадку проявляється у значній швидкості зміни стосунків і розвитку структури угруповання. Характер дій в цілому не є кримінальним, і тільки предмет (наркозасоби), робить їх такими. Погляд на наркозасоби як на товар, дозволяє членам угруповання швидше переборювати психологічні бар'єри, пов'язані з порушенням законів, і розглядати свої стосунки як чисто ділові. Наркозасоби й одержуваний прибуток стають основою стосунків в угрупованні.

Керівники (лідери) злочинних угруповань, розширюючи діяльність, прагнуть до встановлення контактів з максимально можливою кількістю незалежних джерел надходження наркозасобів, що дозволяє їм, чергуючи джерела, домагатися стабільного надходження товару і знижує ризик викриття усього угруповання, у випадку затримання одного із джерел або зв'язку з ним.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, підводячи підсумок слід відзначити, що формування й функціонування злочинних угруповань, які діють у сфері незаконного наркобізнесу підпорядковується закономірностям загальним для усіх видів злочинних груп, однак, специфіка діяльності, пов'язаної з незаконним наркобізнесом певним чином впливає на формування структури групи, вибір системи зв'язку між її учасниками, залучення нових членів угруповання.

Використана література

1. Быков В.М. Преступная группа : криминалистические проблемы / В.М. Быков. – Ташкент, 1991.

2. Быков В.М. Психологические основы расследования групповых и организованных преступлений / В.М. Быков // Законность. – 1996. – № 4.
3. Гуров А.И. Красная мафия / А.И. Гуров. – М., 1995.
4. Гуров А.И. Криминальный профессионализм / А.И. Гуров // Человек и закон. – 1990. – № 9.
5. Журавльов В.П. Кримінологічна та психологічна характеристика організованих злочинних форм об'єднань у новому Кримінальному кодексі України / В.П. Журавльов, П.М. Муженко // Борьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): науково-практичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 44 – 57.
6. Контемиров В.Т. Криминалистическая характеристика групп в сфере организованной преступности : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Высшая следственная школа. – Волгоград, 1992.
7. Лукашевич В.Г. Криминалистические аспекты изучения преступных групп : автореф. дис. канд. юрид. наук. – М., 1979.
8. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В.В. Лунеев. – М., 1997.
9. Романов А.И. Первоначальный этап расследования уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) : автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 2000.
10. Соловьев А.В. Криминалистическая характеристика преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств / А.В. Соловьев // Следователь. – 1998. – № 5.

~~~~~ * * * ~~~~~